

Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

SERIA „MONOGRAFIE I ROZPRAWY”, NR 11

Mieczysław Adamowicz
Magdalena Zwolińska-Ligaj

**LOKALNE STRATEGIE INNOWACJI
JAKO INSTRUMENT KREOWANIA
INNOWACYJNOŚCI
I WSPIERANIA ROZWOJU**

Biała Podlaska 2021

Wydawca:

Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Recenzenci:

dr hab. inż. Renata Marks-Bielska, prof. UWM w Olsztynie
dr hab. Andrzej Sztando, prof. UE we Wrocławiu

**© Copyright by Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej**

Publikacja została sfinansowana w ramach projektów badawczych
pt. „Lokalne strategie innowacji jako narzędzie kreowania innowacyjności gospodarstw lokalnych” (nr PB/22/2020) oraz „Polityki Wspólnotowe Unii Europejskiej i ich rola w rozwoju ekonomiczno-społecznym Polski” (nr PB/23/2020)
– Fundusz Rozwoju Nauki PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

ISBN 978-83-64881-81-7

Nakład: 150 egz.

Liczba arkuszy wydawniczych: 23

Wydawnictwo PSW JPII
ul. Sidorska 95/97
21-500 Biała Podlaska
www.pswbp.pl

Skład, druk, projekt okładki:

Agencja Reklamowa TOP, ul. Chocimska 4, 87-800 Włocławek
tel.: 54 427 09 70, www.agencjatop.pl

Spis treści

Wprowadzenie.....	5
Rozdział 1. Gospodarka i rozwój w układach terytorialnych	11
1.1. Przestrzeń, jej zagospodarowanie i organizacja.....	11
1.2. Układy terytorialne jako obszary gospodarowania.....	22
1.3. Gospodarka i gospodarowanie w układach lokalnych.....	35
1.4. Wzrost gospodarczy i rozwój społeczno-gospodarczy.....	50
1.5. Pojęcie i definicje rozwoju lokalnego	54
1.6. Modele i paradygmaty rozwoju lokalnego.....	69
Rozdział 2. Uwarunkowania, czynniki i sposoby stymulowania rozwoju lokalnego	83
2.1. Warunki i czynniki rozwoju lokalnego – próba rozróżnienia istoty.....	83
2.2. Uwarunkowania geograficzno-przyrodnicze, historyczne i kulturowe ...	86
2.3. Potencjał gospodarczy, system ekonomiczny i struktura społeczna.....	92
2.4. Uwarunkowania międzynarodowe.....	98
2.5. Determinanty rozwoju lokalnego.....	102
2.6. Koncepcje teoretyczne jako podstawa praktyki rozwoju regionalnego i lokalnego	118
2.7. Sposoby oddziaływania na rozwój lokalny	127
2.8. Stymulowanie rozwoju lokalnego	133
Rozdział 3. Znaczenie innowacji w rozwoju lokalnym i lokalne systemy innowacji	141
3.1. Innowacje – pojęcie, proces tworzenia i dyfuzji	141
3.2. Innowacje i innowacyjność a rozwój lokalny	150
3.3. Istota i rodzaje systemów innowacji.....	157
3.4. Pojęcie i istota lokalnych systemów innowacyjnych.....	163
3.5. Istota i przesłanki kreowania innowacyjności na poziomie lokalnym....	167
3.6. Podstawy i możliwości oddziaływania władz samorządowych na lokalną innowacyjność	171
Rozdział 4. Strategiczne kreowanie innowacyjności lokalnych układów społeczno-gospodarczych.....	177
4.1. Podstawy kształtowania polityki i strategii rozwoju	177
4.2. Strategie rozwoju Unii Europejskiej	190
4.3. Polityka i strategia rozwoju kraju.....	193
4.4. Polityka i strategia rozwoju regionalnego	197
4.5. Zmiany w polityce regionalnej.....	201

4.6. Strategie rozwoju lokalnego	206
4.7. Strategiczne kreowanie innowacyjności lokalnej.....	210
4.8. Instytucje i aktorzy polityki rozwoju.....	212
4.9. Koncepcja zrównoważonego rozwoju jako podstawa budowania lokalnych strategii rozwoju	215
4.10. Nowe formy implementacji zrównoważonego rozwoju.....	221
Rozdział 5. Warunki i czynniki wzmocnienia innowacyjności lokalnej w świetle wyników badań empirycznych.....	231
5.1. Cel, materiał i metody badań.....	231
5.2. Innowacyjność gminy z perspektywy lokalnych władz samorządowych	236
5.3. Innowacyjność gminy z perspektywy przedsiębiorców	251
5.4. Podsumowanie.....	277
Zakończenie	282
Bibliografia	288
Spis tabel.....	315
Spis rysunków	318
Aneks	320

Wprowadzenie

Stwierdzenie „Myśl globalnie, działaj lokalnie” wypowiedziane przez René Julesa Dubosa, francuskiego mikrobiologa, agronoma i ekologa przed 50 laty zrobiło światową karierę, podobnie jak samo słowo „globalizacja”. Początkowo wskazywało ono na rolę powiązań w środowisku przyrodniczym i skutki wywoływane przez swobodne, niekoordynowane działania w skali lokalnej na globalne środowisko i przyrodę. Zdanie to stało się mottem ekologów i alterglobalistów, co skutkowało jego upowszechnieniem. Frazę tę podchwyciły szybko ponadnarodowe korporacje i wykorzystały do lokowania swoich produktów na różnorodnych rynkach lokalnych. W ich rozumieniu chodziło głównie o sprzedawanie swoich „globalnych” produktów w „lokalnych opakowaniach”, które łatwo mogą być zaakceptowane przez rozproszonych konsumentów w lokalnych środowiskach. Takie ujęcie oznaczało bierne poddanie się lokalnych społeczności zewnętrznym oddziaływaniom globalnym, co zagrażało utratą tożsamości i podmiotowości układów lokalnych. Krytyka takiego podejścia, w którym występuje dominacja tego, co globalne, nad tym, co lokalne, doprowadziła do sformułowania stwierdzenia „myśl lokalnie, działaj globalnie”, które podkreśla znaczenie dla rozwoju nowoczesnie zorganizowanych układów lokalnych, otwartych na zewnętrzne, w tym lokalne otoczenie, ale zachowujących swoje cechy tożsamościowe miejsca i charakteru lokalnej społeczności (Gorlach i in., 2013). W tym odwróconym ujęciu podkreśla się rolę układów lokalnych w formułowaniu celów rozwojowych i ich realizacji. Przesłanie to w tym przypadku skierowane jest nie do korporacji globalnych, tylko do podmiotów działających w sferze lokalnej bądź podmiotów i instytucji wspierających rozwój lokalny. Globalne otoczenie może być istotnym uwarunkowaniem i źródłem pozyskania zasobów i czynników rozwoju. Dotyczy to zwłaszcza innowacji, których źródłem są duże ośrodki miejskie, strefy nowoczesnego przemysłu i firmy globalne. Taki rozwój lokalny, otwarty na otaczający region, kraj i globalny świat zewnętrzny Autorzy mieli na myśli, kiedy podejmowali badanie i zamiar napisania tej monografii.

Główny problem badawczy podjęty w monografii dotyczy działań, jakie w zakresie wzmocnienia innowacyjności terytorium może i powinien podejmować samorząd terytorialny stanowiący podmiot polityki rozwoju aby zdynamizować procesy rozwoju lokalnego i regionalnego. Tematyka monografii, którą oddajemy w ręce Czytelników, skupia się wokół trzech złożonych pojęć: rozwoju lokalnego, innowacji oraz strategii rozwoju, które są przedstawione zarówno od strony teorii, jak i praktyki w sferze działalności ekonomicznej. Wszystkie trzy pojęcia są też „wmontowane” w badania empiryczne będące ilustracją różnych aspektów wykorzystywania innowacji w strategiach rozwoju lokalnego wybranych gmin województwa lubelskiego. Każde z kluczowych pojęć składających się na tytuł pracy stanowi samo w sobie złożony, kompleksowy problem badawczy.

Celem głównym monografii jest usystematyzowanie teoretycznych rozważań dotyczących istoty, przesłanek, warunków i mechanizmów kreowania innowacyj-

ności w układach lokalnych oraz skonfrontowanie ich z praktyką procesu zarządzania rozwojem lokalnym. W ramach realizacji celu głównego dokonano:

1. przeglądu i systematyki literatury z zakresu rozwoju lokalnego oraz lokalnych procesów innowacyjnych;
2. oceny lokalnego potencjału innowacyjności z perspektywy lokalnych władz samorządowych i przedsiębiorstw;
3. wyodrębnienia najważniejszych czynników i barier innowacyjności mających źródło w układach lokalnych;
4. określenia pełnionej i pożądaney roli samorządu w zakresie wzmocnienia innowacyjności lokalnej;
5. określenia możliwości i ograniczeń wykorzystania lokalnej strategii innowacji w działaniach podejmowanych na rzecz wzmocnienia potencjału innowacyjnego gmin.

W pracy przyjęto hipotezę o niedostatecznie wykorzystanym lokalnym potencjale endogenicznym innowacyjności, w tym aktywności lokalnych władz samorządowych w kreowaniu sprzyjających warunków innowacyjności lokalnej, w procesie stymulowania lokalnej i regionalnej innowacyjności, zwłaszcza obszarów peryferyjnych.

Monografia ma charakter teoretyczno-empiryczny. Problematyka rozwoju lokalnego została ujęta w dwóch pierwszych rozdziałach. Pierwszy dotyczy gospodarki i społeczności lokalnej oraz procesów wzrostu i rozwoju lokalnego, w drugim zaś zaprezentowano uwarunkowania, czynniki, sposoby i efekty rozwoju lokalnego.

W rozdziale pierwszym przedstawiono problematykę gospodarowania w układach przestrzennych i terytorialnych, definiując pojęcie gospodarowania, przestrzeni, terytorium i układu terytorialnego. Zdefiniowano gospodarkę lokalną i społeczność lokalną, zaprezentowano podmioty gospodarujące, procesy gospodarowania oraz relacje ekonomiczne na rynku i oddziaływanie instytucji państwa na procesy gospodarcze, procesy wzrostu i rozwoju w układach terytorialnych. Końcowe podrozdziały poświęcono definiowaniu pojęcia rozwoju lokalnego, jego celom i składnikom. Rozdział kończy przedstawienie niektórych modeli i paradygmatów rozwoju lokalnego.

Przedmiotem rozważań rozdziału drugiego są uwarunkowania, czynniki i bariery rozwoju lokalnego. Starano się wykazać różnice między warunkami i czynnikami, w praktyce bowiem często te dwa pojęcia są traktowane jako synonimy. Przedstawiono opis uwarunkowań od strony teoretycznej, jak też najważniejsze elementy uwarunkowań rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce. Objęto tym opisem uwarunkowania naturalne i historyczne, kulturowe, gospodarcze, społeczne, prawno-ustrojowe, polityczne i międzynarodowe. Rozdział kończy się przeglądem koncepcji teoretycznych leżących u podstaw rozwoju lokalnego.

Rozdział trzeci został poświęcony innowacjom traktowanym jako ważny czynnik rozwoju lokalnego, a zwłaszcza gospodarki lokalnej oraz lokalnym systemom innowacyjnym, ich istocie, strukturze i sposobom funkcjonowania. Przedstawiono pojęcie innowacji i innowacyjności oraz proces tworzenia i dyfuzji innowacji. Poprzez pryzmat innowacji podkreślono rolę wymiaru lokalnego we współcze-

snych procesach rozwojowych. Traktując innowacje jako czynnik rozwoju lokalnego, nakreślono także uwarunkowania wzmocnienia innowacyjności układów lokalnych. Lokalne systemy innowacji budowane są często przy wykorzystaniu wzorca regionalnych czy terytorialnych systemów innowacji. Naświetlając ich istotę, zwracano uwagę na możliwości oddziaływania władz samorządowych na lokalną innowacyjność przez budowanie strategii kreowania innowacyjności układów lokalnych.

Budowanie strategii innowacyjności lokalnych układów społeczno-gospodarczych i kształtowanie praktyczne rozwoju stanowi wiodącą tematykę rozdziału czwartego. Uznając innowacje i innowacyjność jako progresywne czynniki rozwoju i wzrostu społeczno-gospodarczego w różnych wymiarach przedstawiono istotę polityk wspierających rozwój i strategię jako kluczowego sposobu zarządzania rozwojem w różnych obszarach. Uwagę skupiono jednak na strategiach regionalnych, opracowywanych obligatoryjnie i strategiach lokalnych, które nie mają charakteru obowiązkowego. Omówiono zasady budowania strategii i planowania rozwoju lokalnego. W rozdziale zaprezentowano wiodące strategie rozwoju Unii Europejskiej oraz politykę i strategię rozwoju Polski. Stosowany model zarządzania państwem stanowi ramy dla strategii i polityki rozwoju jednostek terytorialnych niższego szczebla - polityki i strategii rozwoju regionalnego i strategii lokalnych. Przedstawiono zmiany w polityce regionalnej od czasów przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. W pracy zaprezentowano również instytucje i podmioty polityki rozwoju na różnych szczeblach podziału kraju. Szczególną uwagę zwrócono na samorząd terytorialny. Dwa końcowe podrozdziały prezentują koncepcję zrównoważonego rozwoju jako podstawy budowania lokalnych strategii rozwoju oraz nowe formy implementacji zrównoważonego rozwoju, jakie pojawiają się po przyjęciu w 2015 roku celów zrównoważonego rozwoju ONZ zapisanych w dokumencie „Agenda 2030”.

Rozdział piąty zawiera wyniki badań empirycznych mających na celu ocenę potencjału innowacyjności z perspektywy władz lokalnych i funkcjonujących w danym układzie przedsiębiorstw.

Badania empiryczne zrealizowano na terenie województwa lubelskiego. Jest to region o średnim poziomie rozwoju potencjału innowacyjnego, o niewielkiej zdolności do generowania innowacji, jednak posiadający zasoby umożliwiające rozwój o charakterze innowacyjnym (Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego, 2013). Do badań wybrano dwa powiaty województwa lubelskiego na podstawie klasyfikacji powiatów określonej w ramach projektu systemowego „Kapitał Intelektualny Lubelszczyzny 2010-2013” zrealizowanego w ramach programu operacyjnego Kapitał Ludzki, priorytet VIII Regionalne kadry gospodarki, działanie 8.2. Transfer wiedzy, poddziałanie 8.2.2. Regionalne strategie innowacji (Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego, 2010). W ramach tego projektu opracowano lokalne strategie innowacji powiatów województwa lubelskiego.

Wśród powiatów wytypowanych do badań znalazł się powiat puławski, zaliczony do obszarów potencjalnego wzrostu ze wskazaniem zawartymi w strategii innowacji do rozwoju sektorów związanych z innowacyjnym przemysłem chemicznym i energetyczno-wydobywczym, produkcją i przetwórstwem żywności,

turystyką, innowacyjnymi usługami medycznymi i prozdrowotnymi oraz powiat bialski, reprezentujący słabiej rozwinięte i zagrożone stagnacją obszary regionu. W przypadku powiatu bialskiego strategia innowacji wskazywała potrzebę specjalizacji w sektorach związanych z spedycją i logistyką, energią niskoemisyjną, produkcją żywności ekologicznej, turystyką i agroturystyką, innowacyjnymi usługami medycznymi i prozdrowotnymi (*Lokalna Strategia Innowacji dla powiatu bialskiego...*, 2013; *Lokalna Strategia Innowacji dla powiatu puławskiego...*, 2013).

W każdym z powiatów do badań wytypowano siedem samorządów gmin, w tym jednostki miejskie, miejsko-wiejskie oraz wiejskie. Doboru jednostek do badań dokonano z uwzględnieniem ich stopnia rozwoju oraz specyfiki, którą określają różnicowanie położenia na obszarze powiatu oraz charakter gospodarki. W powiecie bialskim badaniem objęto 36,8% jednostek terytorialnych. Badania zrealizowano w dwóch miastach – Międzyrzec Podlaski i Terespol oraz pięciu gminach wiejskich: Terespol, Wisznice, Tucza, Drelów i Konstantynów. W powiecie puławskim zbadano 63,6% jednostek terytorialnych, w tym miasto Puławy, dwie gminy wiejsko-miejskie: Kazimierz Dolny i Nałęczów oraz cztery gminy wiejskie: Baranów, Janowiec, Wąwolnica oraz Kurów. W każdej z badanych czternastu jednostek przeprowadzono badanie sondażowe z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu skierowanego do przedstawiciela władzy lokalnej – wójta lub burmistrza. Ponadto w 13 badanych gminach, na podstawie rejestru REGON wytypowano do badań od 10 do 15 przedsiębiorstw kierując się typem gminy, liczbą podmiotów gospodarczych w gminie ogółem, odzwierciedleniem w próbie struktury branżowej podmiotów gospodarczych w gminie oraz typując do badań podmioty o największym poziomie zatrudnienia. W powiecie puławskim z badań przedsiębiorstw z uwagi na mniejszą liczbę gmin wykluczono gminę Wąwolnica. W badaniach przedsiębiorstw zastosowano metodę sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu skierowanego do właścicieli (lub menedżerów) przedsiębiorstw. Zrealizowano łącznie 147 wywiadów, w tym 80 w powiecie bialskim i 67 w powiecie puławskim. Badania przeprowadzono w okresie od 1 lipca do 10 sierpnia 2015 roku.

Z perspektywy samorządowców oceniono potencjał innowacyjny, stan innowacyjności oraz czynniki jego zwiększenia. Oceniono aktywność samorządowców, jak i rolę lokalnej strategii innowacji w działaniach podejmowanych na rzecz wzmocnienia innowacyjności. Innowacyjność z punktu widzenia przedsiębiorców była przedmiotem samooceny aktywności przedsiębiorców, jak też odnosiła się do oceny warunków wdrożenia innowacji lokalnych oraz aktywności władz gminnych w promowaniu innowacji. Przedsiębiorcy ocenili także lokalną strategię innowacji oraz wskazali na możliwość usprawniania działań na rzecz wzmocnienia innowacyjności lokalnej.

Badania zostały sfinansowane ze środków przeznaczonych na naukę Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Z tychże środków pokryto koszty publikacji tej monografii. Autorzy wyrażają podziękowanie Władzom uczelni za możliwość realizacji projektu badawczego i sfinansowanie powstałej w wyniku jego realizacji publikacji. Dziękujemy także Pani Annie Maksymiuk za pomoc w redagowaniu manuskryptu i przygotowanie go do druku.

Podsumowanie uzyskanych wyników badań może mieć walory poznawcze, a także może stanowić wskazanie do działań praktycznych samorządów i przedsiębiorstw w budowaniu lokalnych systemów innowacji i pobudzaniu rozwoju społeczno-gospodarczego układów lokalnych. Mamy nadzieję, że zawartość i podsumowanie monografii, poza walorami poznawczymi i edukacyjnymi, będzie też stanowić wsparcie dla decydentów kształtujących polityki i strategie rozwoju w różnych wymiarach terytorialnych.

Na finalny kształt monografii istotny wpływ mieli recenzenci, Pani dr hab. inż. Renata Marks-Bielska, profesor Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie oraz Pan dr hab. Andrzej Sztando, profesor Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Za wnikliwość recenzji oraz cenne rady i sugestie zgłoszone wobec pierwotnego manuskryptu serdecznie dziękujemy.

Autorzy